

УДК 376.112.4

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/42-1-39>**Лариса ДУБРОВСЬКА,***orcid.org/0000-0001-7158-6115*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(Ніжин, Чернігівська область, Україна) *dudrovskie9@gmail.com***Валерій ДУБРОВСЬКИЙ,***orcid.org/0000-0002-0902-1962*

старший викладач кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(Ніжин, Чернігівська область, Україна) *dubrovsky@ex.ua***Тетяна ГОРДІЄНКО,***orcid.org/0000-0002-4662-1895*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(Ніжин, Чернігівська область, Україна) *hordienkotana@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ІНТЕГРОВАНИХ УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Статтю присвячено дослідженню ефективності шляхів упровадження інтерактивних технологій на уроках математики у сучасній початковій школі, використанню інтерактивних технологій, розкриттю їх сутності та особливостей упровадження у практику освітнього процесу сучасної школи, здійснено аналіз досліджень проблеми упровадження інтерактивних технологій у роботі з молодшими школярами, шляхів упровадження інтерактивних технологій в освітній процес сучасної початкової школи, проаналізовано можливості інтегрування інтерактивних технологій у традиційну систему освітнього процесу початкової школи, розкрито методику організації інтерактивного уроку математики у початковій школі та особливості і рекомендації щодо реалізації методики формування громадянської компетентності у молодших школярів, з'ясовано теоретико-методичні засади формування громадянської компетентності молодших школярів на уроках математики.

У статті також ідеться про особливості проведення інтегрованих уроків у початковій школі, розглянуто теоретичні аспекти інтеграції в початковій школі та подано приклади її застосування в освітньому процесі початкової школи. Інтеграція змісту навчальних предметів дозволяє забезпечити природні зв'язки між явищами оточуючого світу, розкрити їх єдність.

Виділено шляхи упровадження інтерактивних технологій навчання у навчальну діяльність здобувачів початкової освіти під час вивчення математики: інтегрування інтерактивних технологій навчання у традиційну систему освітнього процесу початкової школи; організація інтерактивного уроку математики у початковій школі; використання інформаційних технологій інтерактивного навчання. Інтеграція різних видів діяльності у зміст предметів початкової освіти, добір адекватних методів і прийомів навчання сприяє формуванню інтелектуального потенціалу особистості здобувачів освіти, активізує їхню творчість, ерудицію, забезпечує утвердження гуманістичних цінностей, розвиває громадянську свідомість та активність.

Ключові слова: компетентність, громадянська компетентність, математична компетентність, інтеграція, інтегрований урок.

Larysa DUBROVSKA,*orcid.org/0000-0001-7158-6115*

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Pedagogy, Primary Education and Educational Management

Nizhyn State University named after Mykola Gogol

(Nizhyn, Chernihiv region, Ukraine) *dudrovskie9@gmail.com***Valerij DUBROVSKY,***orcid.org/0000-0002-0902-1962*

Senior Lecturer at the Department of Pedagogy, Primary Education and Educational Management

Mykola Gogol Nizhyn State University

(Nizhyn, Chernihiv region, Ukraine) *dubrovsky@ex.ua*

Tetyana HORDIENKO,

orcid.org/0000-0002-4662-1895

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Pedagogy, Primary Education and Educational Management

Mykola Gogol Nizhyn State University

(Nizhyn, Chernihiv region, Ukraine) hordienkotana@gmail.com

FORMATION OF CIVIC COMPETENCES OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN INTEGRATED MATHEMATICS LESSONS

The article is devoted to the study of the effectiveness of ways to implement interactive technologies in mathematics lessons in modern primary school, the use of interactive technologies, revealing their essence and features of implementation in the educational process of modern school, the analysis of research interactive technologies in the educational process of modern primary school, analyzed the possibilities of integrating interactive technologies into the traditional system of educational process of primary school, revealed the method of organizing an interactive mathematics lesson in primary school and features and recommendations for implementing methods of civic competence in primary school. methodical bases of formation of civic competence of junior schoolchildren at mathematics lessons.

The article also deals with the peculiarities of conducting integrated lessons in primary school, considers the theoretical aspects of integration in primary school and gives examples of its application in the educational process of primary school. The integration of the content of educational subjects allows to provide natural connections between the phenomena of the surrounding world, to reveal their unity.

Ways of introduction of interactive technologies of training in educational activity of applicants of primary education during studying of mathematics are allocated: integration of interactive technologies of training in traditional system of educational process of primary school; organization of an interactive lesson of mathematics in primary school; use of information technologies of interactive learning. Integration of various activities in the content of primary education, selection of adequate teaching methods and techniques contributes to the formation of intellectual potential of students, activates their creativity, erudition, ensures the establishment of humanistic values, develops civic consciousness and activity.

Key words: *competence, civic competence, mathematical competence, integration, integrated lesson.*

Постановка проблеми. Останні десятиліття ХХ і початок ХХІ століття для України – це час формування громадянського суспільства й правової держави, зміни освітньої парадигми. Це викликає необхідність посилення виховних можливостей освітнього процесу, значення громадянської освіти, розвитку демократичних цінностей у житті освітніх установ і організації соціальної практики учнів. Соціальне замовлення вимагає від сучасної системи освіти підготовки активної особистості, що буде компетентною у вирішенні життєвих та професійних проблем, готовою виконувати громадянській обов'язки, відповідальною за благополуччя власне й своєї країни.

Відповідно до мети й завдань модернізації вітчизняної освіти перед сучасною школою ставиться завдання формувати в учнів не просто знання, уміння й навички, а багатофункціональні, надпредметні, базові компетентності. Тому основним результатом освіти виступає компетентність. Компетентнісний підхід є одним з основних у громадянській освіті й вихованні підрастаючого покоління. Для з'ясування поняття громадянської компетентності в контексті компетентнісного підходу в сучасному освітньому просторі слід насамперед визначити поняття «компетентнісний підхід».

Аналіз досліджень. У публікаціях закордонних і вітчизняних авторів (Дж. Ра-вен, В. Гутмахер, В. А. Болотов, В. В. Серіков, І. Зимняя, В. В. Краєвський, А. Хуторський, В. Байденко, П. В. Беспалов, А. Маркова, Ю. Татур і ін.) позначені «концептуальні координати» компетентнісного підходу, заявлена головна його інтенція – підсилити практичну орієнтацію освіти.

Науковці вважають, що відмінність компетентнісної моделі освіти від традиційної знанневої полягає у її більш прагматичній спрямованості й практичній орієнтованості, у зміні пріоритетів з нагромадження предметних знань, умінь та навичок у площину розвитку здатності й готовності їх використовувати в різних аспектах професійної діяльності, в тому числі й нестандартних. Загалом, компетентнісний підхід можна представити як спосіб моделювання кінцевих результатів освітнього процесу на основі рівня сформованості заданих компетентностей [Концепція, 2020: 8].

Деякі аспекти підвищення результативності навчання здобувачів початкової освіти знайшли відображення в працях таких науковців: В. Бондаря, І. Зверева, М. Данилова, В. Максимової, М. Скаткіна, О. Савченко, С. Кабанової-Меллер, М. Марусинець, Н. Талізіної, Ю. Самаріна,

Г. Вергелеса, М. Львова, В. Горецького, Н. Светловської, Ю. Колягіна, Г. Приступи та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити особливості формування громадянських компетентностей здобувачів початкової освіти на інтерактивних уроках математики в умовах інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Підкреслимо, що компетентнісний підхід має інноваційний характер. Він представляє у сфері освіти те, що називають «сучасністю». Хронологічні рамки цієї «сучасності» можуть позначатися по-різному: може йтися про розмежування з педагогічною традицією, що відбувалась в епоху Відродження, яка ототожнювала освіту з набуттям знань. Але частіше найближчим, безпосереднім антагоністом компетентнісного підходу виступає концепція, що представляє мету й зміст освіти у вигляді понятійної тріади «знання – уміння – навички». Зміст зміни парадигми освіти полягає в тому, що зміни, які відбуваються в сучасному світі, ведуть до становлення такого типу суспільства, для якого суто «знаннєва» освіта виявляється вже неефективною і недоцільною (Айзенбарт, 2017: 90). Аналіз психоло-педагогічної літератури виявляє два погляди на співвідношення традиційного й компетентнісного підходів. Представники першого (О. Лебедев, В. Болотов, В. Серіков і ін.) протиставляють ці підходи, зазначаючи, що «відмінність компетентнісної моделі освіти від знаннєвої так само велика, як, скажімо, знайомство із правилами гри в шахи від самого вміння грати» (Денисюк, 2017: 10). Для реалізації в практиці навчання ними пропонуються моделі перебудови освіти на основі компетентнісного підходу, що передбачають зміну всіх компонентів освітнього процесу – від цілей до результатів.

Представники другого напряму (Е. Іванова, Л. Боголюбов, І. Осмолівська, А. Хуторський) виступають за інтеграцію названих підходів. На їхню думку, наявність протилежних характеристик традиційного й компетентнісного підходів не заперечує перший на користь другого. Компетентнісний підхід доповнює традиційний, включає в нього елемент суб'єктності учня (Денисюк, 2017: 61).

Державним стандартом початкової освіти передбачено вивчення учнями освітньої галузі «Математика», метою якої є «формування предметної математичної і ключових компетентностей, необхідних для самореалізації учнів у швидкозмінному світі» (Савченко, 2014: 13). Досягнення зазначеної мети передбачає «формування в кожного учня цілісного сприйняття світу, розуміння ролі математики у пізнанні дійсності; готовності

до розпізнавання проблем, які розв'язуються із застосуванням математичних методів, здатності розв'язувати сюжетні задачі, логічно міркувати, обґрунтовувати свої дії та виконувати дії за алгоритмом; уміння користуватися математичною термінологією, знаковою і графічною інформацією; орієнтуватися на площині та у просторі; застосовувати обчислювальні навички у практичних ситуаціях і розуміти сутність процесу вимірювання величин; інтересу до вивчення математики, творчого підходу та емоційно-ціннісного ставлення до виконання математичних завдань; уміння навчатися» (Савченко, 2009: 58).

Вважаємо, що у процесі вивчення математики учитель повинен застосовувати технології інтерактивного навчання на різних етапах уроку (і під час перевірки домашнього завдання, і у процесі вивчення нового матеріалу, і на етапі його закріплення, узагальнення та систематизації, і на етапі перевірки засвоєного в ході уроку). На основі власних спостережень за роботою вчителя й учнів під час уроку математики, аналізу досвіду використання інтерактивного навчання у початковій школі ми з'ясували, що проводити кожен урок за допомогою інтерактивного навчання не завжди доцільно. Потрібно використовувати або ж елементи інтерактивного навчання на одному з етапів заняття, або ж проводити його в інтерактивній формі 1–2 рази на місяць. Вибір методів інтерактивного навчання залежить від теми уроку, готовності учнів до виконання освітніх завдань уроку, майстерності самого вчителя та його готовності впроваджувати інтерактивні технології у навчальний процес.

На основі аналізу літератури з проблеми дослідження нами виділено такі шляхи упровадження інтерактивних технологій навчання у навчальну діяльність учнів початкової школи, зокрема, під час вивчення математики:

- 1) інтегрування інтерактивних технологій навчання у традиційну систему освітнього процесу початкової школи;
- 2) організація інтерактивного уроку математики у початковій школі;
- 3) використання інформаційних технологій інтерактивного навчання.

Перейдемо до аналізу виділених шляхів упровадження інтерактивних технологій у навчальний процес учнів початкових класів у вивченні математики. Як уже зазначалося вище, першим важливим шляхом упровадження інтерактивних технологій навчання в освітній процес сучасної початкової школи є інтегрування інтерактивних технологій у традиційну систему навчання. Такий

підхід, на нашу думку, передбачає поєднання традиційних, класичних методів і прийомів навчання та інтерактивних технологій у структурі уроку. Усвідомлюючи те, що інтерактивні технології вимагають певної організації діяльності навчальної групи, а також досить тривалої підготовки як учнів, так і вчителя, вважаємо за необхідне починати з поступового упровадження цих методів. Це особливо важливо за тих умов, якщо учитель чи учні з ними ще не знайомі. Учителеві та учням потрібно поступово звикнути до інтерактивного навчання і набути певний досвід використання його методів і прийомів. Важливо використовувати спочатку прості форми та методи – роботу в парах, малих групах, бесіду тощо. Поступове включення інтерактивних технологій в освітній процес учнів початкової школи саме й передбачає включення їх у структуру традиційного уроку з поєднанням класичних методів навчання з інноваційними, інтерактивними.

Плануючи й організовуючи урок, учитель початкової школи обов'язково чітко продумує і проектує як мікроструктуру, так і макроструктуру уроку, добирає методи і прийоми, які б адекватно відповідали завданням кожного етапу уроку. Побудова уроку у початковій школі – це творчий процес, який вимагає від учителя високої ерудиції, професіоналізму, методичної майстерності. В. Сухомлинський радив усім учителям: «Бережіть дитячий вогник допитливості, зацікавленості, спраги знань. Єдиним джерелом, який підтримує цей вогник, є радість успіху в праці» (Пометун, 2005: 15). Це може бути будь-яка діяльність, в основу якої покладена реалізація та розвиток індивідуальних пізнавальних інтересів, здібностей і можливостей дитини. Урок, який не пробуджує прагнення до творчості, ініціативи, який не дає дітям радості, сприймається ними як непотрібна робота, як час, що діти викреслили зі свого життя (Концепція, 2000: 9).

Один із шляхів реалізації цієї мети – переосмислення ролі методів і прийомів у структурі освітнього процесу. Інтеграція різних видів діяльності у зміст предметів початкової освіти, добір адекватних методів і прийомів навчання сприяє формуванню інтелектуального потенціалу особистості здобувачів освіти, активізує їхню творчість, ерудицію, забезпечує утвердження гуманістичних цінностей, розвиває громадянську свідомість та активність.

Важливе значення мають інтерактивні технології та прийоми в роботі з учнями 1-го класу. Оскільки математика для них – складна наука, важливо зацікавити їх, включити у процес її вивчення

в оригінальній формі. Актуалізувати знання першокласників можна через використання методу «Вузлики», в основі якого – розв'язування завдань із логічним навантаженням. Застосування цього методу сприяє розвитку кмітливості, уваги, спостережливості. Важливим шляхом формування математичної компетентності учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій є інтерактивний урок.

Інтерактивний урок – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету, що полягає у створенні комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність (Денисюк, 2017: 33). Інтерактивний урок – це перш за все результат творчого пошуку вчителів. Єдиного підходу до класифікації таких уроків немає, і запровадити одну яку-небудь класифікаційну схему означало б знищити саму ідею нетрадиційності. Кожен урок, звичайний чи інтерактивний, у процесі вивчення розділу, великої цілісної теми займає своє, тільки йому належне місце, тобто є елементом усієї системи уроків з цієї теми. Характерними рисами інтерактивного уроку є виконання стандартних елементів нестандартними способами. Варіюючи тривалість одного або декількох із цих елементів за рахунок інших та змінюючи їх порядок навіть незначною мірою, ми отримуємо різні типи уроку (Денисюк, 2017:81).

Упровадження інтерактивних технологій навчання передбачає модифікацію структури уроку, яка певним чином відрізняється від стандартного, традиційного уроку у початковій школі. О. Пометун та Л. Пироженко пропонують структурувати урок математики з упровадженням інтерактивних технологій навчання з використанням 5 етапів:

- 1) мотивація діяльності;
- 2) оголошення теми та очікуваних навчальних результатів;
- 3) надання необхідної інформації;
- 4) інтерактивна вправа, завдання – центральна частина заняття;
- 5) підбиття підсумків (рефлексія), оцінювання результатів уроку (Концепція, 2020: 11).

Зупинимось на характеристиці виділених етапів інтерактивного уроку математики у початковій школі. Для того, щоб викликати в учнів інтерес до теми уроку, зосередити їхню увагу на змісті навчального матеріалу, налаштувати внутрішні потенційні можливості на активну роботу в ході уроку, учитель здійснює етап мотивації. Значущість цього етапу полягає у тому, щоб пси-

хологічно підготувати учнів до цілеспрямованого сприймання, довільного зосередження уваги, пам'яті, мислительних процесів і забезпечити його успішне входження в активну взаємодію на уроці, позитивно налаштувавши їх на вирішення навчальних проблем. Психологічна наука обґрунтовує значущість мотивів учіння і мотивації початкової діяльності як стимулів ефективного пізнання навколишньої дійсності (Державний стандарт).

Підготовка і проведення інтерактивного уроку з використанням інтерактивних технологій і прийомів навчання є складною і кропіткою працею, яка передбачає чітку організацію кожного етапу уроку, продумування того, який метод і на якому етапі впровадити, передбачити участь учнів у виконанні завдань тощо. Разом з тим використання інтерактивних технологій у структурі уроку робить його цікавим для учнів, активізує їхню діяльність, забезпечує активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

Спілкування з учителями, спостереження за роботою учнів у процесі інтерактивного уроку дозволило зробити висновок про те, що підготовка і проведення інтерактивного уроку з використанням інтерактивних технологій і прийомів навчання є складною і кропіткою працею, яка передбачає чітку організацію кожного етапу уроку, продумування того, який метод і на якому етапі впровадити, передбачити участь учнів у виконанні завдань тощо. Разом з тим використання інтерактивних технологій у структурі уроку робить його цікавим для учнів, активізує їх діяльність, забезпечує активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

Зрозуміло, що, організовуючи інтерактивне навчання, учитель стикається з цілою низкою труднощів. Для того, щоб їх подолати, учителям слід пам'ятати, що:

- упровадження інтерактивних технологій в освітній процес учнів потребує певної зміни життєдіяльності всього класу;

- учитель має проявити творчий підхід у підборі методів, структуруванні уроку, визначенні змісту роботи учнів у ході уроку, на кожному з його етапів;

- важливо поступово готувати учнів до участі в інтерактивному навчанні: знайомити їх з правилами, спільно розробляти правила роботи в класі, вчити виконувати ролі, здійснювати рефлексію;

- потрібно створювати доброзичливу гуманну атмосферу в класі, яка найкраще сприяє співробітництву, взаєморозумінню, надає можливості реалізувати особистісно орієнтоване навчання;

- необхідно забезпечувати наступність у використанні інтерактивних технологій: від простих до складних;

- важливо добирати для уроку такі інтерактивні методи і прийоми навчання, які б забезпечували успішне засвоєння учнями змісту навчального матеріалу та способів його використання на практиці;

- не перенасичувати урок інтерактивними технологіями.

Для зміцнення контролю за ходом навчання на підставі інтерактивних технологій учитель має попередньо добре підготуватися. Така підготовка передбачає:

- а) детальне вивчення й аналіз матеріалу уроку, у тому числі й додаткового;

- б) творчий підхід до планування й розробки змісту і структури уроку: визначити хронометраж ролі учасників, підготувати питання і можливі відповіді, виробити критерії оцінювання ефективності уроку;

- в) спрогнозувати методи і прийоми мотивації учнів до вивчення теми;

- г) передбачити різноманітні методи активізації уваги учнів, налаштування їх на роботу, підтримання дисципліни, необхідної для нормальної роботи аудиторії (Пометун, 2005: 112).

Висновки. Отже, громадянська компетентність – це особистісна властивість, яка відтворює рівень кваліфікованості (здатності, підготовленості), ерудованості та конгруентної вправності особистості у здійсненні громадського і суспільного життя, навіть у непрофесійних сферах, згідно з правовими і моральними нормами сучасного громадянського суспільства. Дана категорія суспільного життя має свої специфічні форми (громадянська активність, громадянська позиція, патріотичне спрямування особистості, загальна вихованість) та прояви у найбільш значущих сферах життя – правовій, моральній, екологічній, економічній діяльності, національній самосвідомості. Критеріально та змістовно-психологічно вона забезпечується особистісною самовизначеністю, суспільно-пізнавальною здатністю особистості сприймати предметний світ і світ суспільних явищ, нормативно-регулятивною узгодженістю й поведінковими її спрямуваннями, діяльнісними диспозиціями.

Об'єктами інтеграції на уроках математики можуть виступати способи дослідження: моделювання, спостереження, проектування. Викладення матеріалу відбувається дедуктивно, програма передбачає узагальнення матеріалу. Об'єктом вивчення виступають способи побудови цілісної картини світу, способи здобуття знань про суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенбарт М. Сутність понять «компетентність» і «компетенція» в сучасній науковій парадигмі. *Молодь і ринок*. 2017. № 3. С. 88–92.
2. Денисюк О. Формування громадянської компетентності молодших школярів на уроках «Я у світі». *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти*: зб. наук. праць / за заг. ред. Н. А. Басюк. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 292 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://www.mon.gov.ua/> (дата звернення: 10.09.2021).
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Постанова Президії Акад. пед. наук України від 19 квіт. 2000 р.; протокол № 1-7/4-49. *Шлях освіти*. 2000. № 3. С. 7–13.
5. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18.
6. Савченко О. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання. 2-ге вид., доповн., переробл. Київ: Богданова А. М., 2009. 226 с.
7. Савченко О. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми. *Рідна школа*. 2014. № 4–5. С. 12–16.

REFERENCES

1. Aizenbart, M. (2017). Sutnist poniat «kompetentnist» i «kompetentsiia» v suchasni naukovi paradymhi [The essence of the concepts of "competence" and "competence" in the modern scientific paradigm]. *Molod i rynek – Youth and the market*. 3. 88–92 [in Ukrainian].
2. Denysiuk, O. (2017). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv na urokakh «Ja u sviti» [Formation of civic competence of junior schoolchildren in the lessons "I am in the world"]. *Aktualni problemy doshkilnoi ta pochatkovoї osvity – Current issues of preschool and primary education*. N.A. Basiuk (Ed.). Zhytomyr: vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
3. *Derzhavnyi standart pochatkovoї zahalnoi osvity* [State standard of primary general education]. URL: <http://www.mon.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Kontseptsiiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti: Postanova Prezydii Akad. ped. nauk Ukrainy vid 19 kvit. 2000 r.; protokol № 1-7/4- 49 [The concept of civic education of the individual in the development of Ukrainian statehood: Resolution of the Presidium of Acad. ped. Sciences of Ukraine from April 19, 2000; protocol № 1-7 / 4-49]. (2000). *Shliakh osvity – The path of education*. 3. 7–13. [in Ukrainian].
5. Pometun, O. I. (2005). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti: pohliad z pozytsii suchasnoi pedahohichnoi nauky. *Visnyk prohram shkilnykh obminiv – Bulletin of school exchange programs*. 23. 18 [in Ukrainian].
6. Savchenko, O. (2009). *Vykhovnyi potentsial pochatkovoї osvity* [Educational potential of primary education]. (2d ed.). Kiyv: Bohdanova A. M. [in Ukrainian].
7. Savchenko, O. (2014). Uprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhodu v pochatkovu osvitu: zdobutky i nerozv'iazani problemy [Introducing a competency-based approach to primary education: achievements and unresolved issues]. *Ridna shkola – Native school*. 4–5. 12–16 [in Ukrainian].